

Jónás Róbert – Nagymihály Zoltán

Új mintázatok és identitások nyomában

Néhány dokumentum a szovjet csapatkivonás és a nyugati kapcsolatkeresés időszakából

A nyolcvanas évek második felének nemzetközi eseményei gyorsan és radikálisan alakították át a magyar külpolitikát. A folyamat sebessége annál is inkább meglepő volt, mert a rendszerváltást megelőző, korszaknyi idővel felérő négy évtized a politikai, gazdasági és személyi összefüggésein keresztül mélyebb nyomokat is hagyhatott volna a magyar külpolitika kapcsolatrendszerén. A rendszerváltást megelőző négy évtizedben jelentősen beszűkült a külpolitikai mozgástér, és az ehhez kapcsolódó politikai döntéshozatalban egy olyan leegyszerűsített világkép jött létre, amelyben a Nyugathoz vagy Kelethez való tartozás mesterségesen kialakított identitása határozta meg a térség országainak – köztük Magyarországnak – a külpolitikai kapcsolatrendszerét. Az így létrejött tömbidentitás négy évtizedig tartotta béklyóban a kelet-közép-európai államokat, mégsem volt képes tartósan beépülő mintázatot létrehozni és hosszú távú hatást gyakorolni az államok külpolitikai gondolkodására. Az enyhülést hozó gorbacsovi politika hatására a tömbidentitás feltételei meglazultak majd megszűntek, az érintett államok pedig elvesztett külpolitikai tájékozódási kereteik pótlására magától értetődő természetességgel nyúltak vissza szerves történeti fejlődésük során kialakult gyakorlataikhoz, amelyek mély történelmi tapasztalataiból merítve kíséreltek meg választásokat adni az átmenet időszakának kihívásaira.¹

Előtérbe került és stratégiai szinten meghatározóvá vált a biztonságpolitika és a nyugati orientáció kérdése, amelyekkel kapcsolatban kiemelt jelentőséggel bírt a szovjet érdekszférából való kilépés.

Az ezzel kapcsolatos útkeresés már a pártállami időszakban megkezdődött mind az állampárt, mind az ellenzék részéről, amelyhez kedvező körülményeket teremtett Mihail Gorbacsov az ENSZ Közgyűlésének 43. ülésén, 1988. december 7-én elhangzott beszéde. A főtitkár egyoldalú csapatkivonási szándékot jelentett be, amely az NDK és Csehszlovákia mellett Magyarországot is érintette.² A magyarországi egységek kivonása 1989. április 25-én kezdődött el.³

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1989. május 16-án a Varsói Szerződéssel összefüggő időszerű kérdések megvitatása során tárgyalta a szervezet átalakításának lehetőségeiről, amelynek során megfogalmazta a magyar érdekeket: „Nemzetközi politikai programunk fő célkitűzése a katonai tömbök jelentőségének csökkentése, közelítésük és kollektív biztonságban való integrálásuk, vagy fokozatos – előbb katonai, majd politikai szerveik – felszámolása.” A PB döntött arról is, hogy a VSZ Politikai Tanácskozó Testülete július 7–8-i, bukaresti tanácskozásán a magyar küldöttség kezdeményezzen kétoldalú tárgyalásokat a szovjet vezetőkkel a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok kivonásának folytatásáról.⁴ A folyamat következő lépéseként 1989. októberében Horn Gyula a VSZ külügyminisztterének tanácskozásán bejelentette, hogy Magyarország és a Szovjetunió kétoldalú tárgyalásokat folytat a csapatkivonásról. A kivonást szovjet részről is indokoltak és időszerűnek találták.⁵ Az 1990. február elején Budapesten zajlott magyar–szovjet tárgyaláson a felek a „legrövidebb

¹ *Nemzeti identitás és külpolitika Közép- és Kelet-Európában*. Szerk. Kiss J. László. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2003, 13–32.

² A Szovjetunió egyoldalúan csökkenti fegyveres erőit és fegyverzetét. *Magyar Hírlap*, 1988. 12. 08. 1–2.

³ Illés István: Megkezdődött a részleges csapatkivonás hazánkból. *Magyar Hírlap*, 1989. 04. 26. 1., 5.

⁴ Javaslat a Politikai Bizottságnak a Varsói Szerződéssel összefüggő időszerű kérdésekről. MNL OL M-KS 288. f. 5/1065. ő. e.

⁵ Georgij Sahnazarov feljegyzése Mihail Gorbacsov számára a szovjet csapatok Kelet-Európából való kivonulásáról (1989. október 14.) In: *Gorbacsov tárgyalásai magyar vezetőkkel. Dokumentumok az egykori SZKP és MSZP archívumaiból, 1985–1991*. Szerk. Baráth Magdolna – Rainer M. János. Budapest, 1956-os Intézet, 2000, 281–283.

Horn Gyula külügyminiszter és Móróc Lajos honvédelmi államtitkár az Országházban, 1990 májusában.
Fotó: Fortepan / Urbán Tamás, 124988-as fotó

időn belüli” kivonásról állapodtak meg.⁶ Az erről szóló dokumentumot Horn Gyula és Eduard Sevardnadze külügyminiszterek írták alá Moszkvában, 1990. március 10-én.⁷

A rendszerváltást követően az új magyar vezetés külpolitikája több lényegi törekvés tekintetében is folytatását jelentette az MSZMP által megkezdett folyamatoknak. Az Antall-kormány *A nemzeti megújulás programjában* célként a „nemzeti érdekek elsődlegességén alapuló” külpolitikát és „kiegyensúlyozott nemzetközi kapcsolatrendszer” kiépítését fogalmazta meg.⁸ A választások után, 1990. július 25-én a nagyköveti értekezleten Antall József már miniszterelnökként foglalta össze a kormány külpolitikai stratégiáját: „A mi célunk az, hogy biztosítani tudjuk egyrészt Magyarország szuverenitásának a helyreállítását, és azt, hogy a magyar politika szabadon és függetlenül dönthessen minden kérdésben, és hogy a mi szabad akaratunktól függetlenül itt semmiféle

külső befolyás, semmiféle idegen hadsereg ne állomásozhatson, és hogy ennek egyéb politikai konzekvenciáit is levonhassuk. Ez azt is jelenti egyben, hogy olyan külpolitikát kívánunk kialakítani, amely biztosítja az ország ez irányú elhatározó képességét és függetlenségét. Világos, hogy a külpolitikai célkitűzéseink egyrészt saját nemzeti érdekeinkből következő globális külpolitikai célkitűzés, másrészt az ország geopolitikai helyzetéből következő realitásoknak a figyelembevételé.”⁹ Az új külpolitika irányát egyértelműen jelezte a nyugati integrációs szervezetekhez – Európa Tanács, az Európai Közösségek, Észak-atlanti Közgyűlés, Európai Szabadkereskedelmi Társulás – való csatlakozás szándéka és a szovjet csapatok kivonására tett lépések.¹⁰

A magyar külpolitika tehát 1988-tól kezdődően a szovjetbefolyás megszüntetését és a kapcsolatokat pragmatikus alapokon történő újraszervezését, valamint a nyugati integrációt célozta meg. A választások előtt,

⁶ A Külügyminisztérium MTI-hez eljuttatott közleményének szövegét lásd: *Magyar Hírlap*, 1990. február 3. 1.

⁷ 1991. június végéig távoznak hazánkból a szovjet csapatok. *Magyar Nemzet*, 1990. március 10. 1. A Horn Gyula magyar és Eduard Sevardnadze szovjet külügyminiszter által Moszkvában aláírt egyezmény értelmében a szovjetek vállalták, hogy 1991. június 30-áig végrehajtják a teljes csapatkivonást. Egyezmény a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között a Magyar Köztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok kivonásáról (1990. március 10.). [Közreadja: Horváth Jenő]. *Grotius*, 2010. 12. 16. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=EJLSE> (Utolsó letöltés: 2021. 05. 12.).

⁸ *A nemzeti megújulás programja*. Budapest, 1990, 177.

⁹ Idézi: Sáringer János: *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához I.* Budapest, Veritas– Magyar Napló, 2015, 25.

¹⁰ *A nemzeti megújulás programja... i. m.* 177–179.

Eduard Sevardnadze szovjet és George P. Shultz amerikai külügyminiszter moszkvai találkozója 1987 áprilisában. Az amerikai politika számára a Varsói Szerződésbeli tagság, illetve a személyi folytonosság az állambiztonsági szervezetekben biztonsági kockázatot jelent. Fotó: RIA Novosti archive / Sergey Guneev, 770216-as fotó

1988 és 1990 márciusa között mindez egy olyan, aktivitásra és kezdeményezésre épülő külpolitika keretei között zajlott, amellyel Magyarország a Kelet és Nyugat közötti híd szerepét tölthette be.¹¹ A választásokat követően az Antall-kormány külpolitikája a szuverenitás és a biztonság kérdését állította a középpontba, hogy Magyarország ne maradjon „légüres térben, a politikai senki-földjén”.¹²

Az Antall-kormány keleti politikájának homlokterében a külpolitikai mellett belpolitikai és gazdasági jelentőséggel is bíró csapatkivonás állt, amelynek jelentőségére tekintettel a kormány a parlamentben is igyekezett politikai egységet teremteni a kérdésben. Annus Antal, a csapatkivonás ügyét koordináló kormány megbízott 1990 áprilisában megbeszélést folytatott a parlamenti pártok képviselőivel. A megbeszélés nyomán világossá vált, hogy a csapatkivonás kérdésére a parlamenti pártok olyan, a pártpolitikán felül álló nemzeti célként tekintettek, amelynek elérése érdekében szándékukban áll szorosan együttműködni mind egymással, mind pedig a kormánnyal [1. dokumentum].

A kivonulásról szóló megállapodás nem részletezte az anyagi elszámolással kapcsolatban felmerülő

kérdéseket. 1990. július 16-án együttes ülést tartott a szovjet Legfelső Tanács Nemzetközi, valamint Nemzetbiztonsági és Honvédelmi Bizottsága, amelyen áttekintették a csapatkivonás csehszlovák és magyar tapasztalatait. A csehszlovák gyakorlat szerint a szovjet tulajdonú ingatlanokat szabadon értékesíthetővé tették, a befolyt összegből pedig a csehszlovák fél levonhatta az okozott károk értékét, majd az így csökkentett összeget átutalta a szovjet félnek.¹³ Ez a megoldás azonban nem volt alkalmazható Magyarországon. Akár Csehszlovákiában, az évtizedek során hazánkban is számos ingatlanberuházás szovjet forrásból valósult meg, de a magyar kormány célja a tárgyalások során az úgynevezett „nullszaldós” elszámolás elérése volt, amelynek értelmében a magyar fél arra törekedett, hogy a kimutatásokban a szovjet tulajdonú ingatlanok értéke lényegében megfeleljen az okozott károk értékének, tehermentesítve ezzel az állami költségvetést. [4. dokumentum] Az egyezkedést nehezítette, hogy a szovjet fél mintegy kétmilliárd dollár értékű követelést fogalmazott meg, a tárgyalások során ennek rendezéséhez kötve a kivonulást.¹⁴ A nullszaldós elszámolással kapcsolatos megállapodás végül Antall József és Borisz Jelcin között jött létre a két politikus 1991. december 6-i moszkvai találkozásán.¹⁵

A nyugati integrációs törekvéseket megfogalmazó Magyarország számára lényeges kérdés volt, hogyan tekintenek Nyugaton a Közép-Európában zajló átalakulásra. Szokai Imre, a Központi Bizottság nemzetközi osztályának helyettes vezetője által az MSZMP Politikai Intéző Bizottsága részére írt javaslatában a következőképpen fogalmazott: „Nyugateurópai partnereink határozott véleménye: [...] az európai stabilitás, a történelmileg kialakult *status quo* megőrzése megköveteli, hogy Magyarországon ne legyen rendszerváltás, a magyar politikai mozgás ne sértse a Szovjetunió alapvető biztonsági és katonapolitikai érdekeit (a Varsói Szerződésből való kilépésünk gondolatát is veszélyes fikciónak tartják)...”¹⁶ A nyugati nagyhatalmak 1991 tavaszáig sem a Varsói Szerződésből való kilépést, sem a semlegesítést nem támogatták. Az európai biztonságpolitika

¹¹ Békés Csaba: *Enyhülés és emancipáció*. Budapest, Osiris – MTA TK, 2019, 332.

¹² Jeszenszky Géza: A magyar külpolitika fő irányai a század utolsó évtizedében. In: *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Szerk. Pritz Pál – Sipos Balázs – Zeidler Miklós. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 2002, [169–183.] 170.

¹³ Lásd: Rejtjeltávirat Moszkvából. A szovjet vezetés döntése a csapatkivonásról; a megállapodásokban rögzített határidőket feltétlenül be kell tartani (1990. 07. 20.). In: *Iratok az Antall-kormány... i. m.* 2015, 142–143.

¹⁴ Kónya Imre: *...és az ünnep mindig elmarad?* Budapest, Alexandra, 2016, 420.

¹⁵ Sáringer János: *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához II*. Budapest, Veritas – Magyar Napló, 2018, 111.

¹⁶ Javaslat a Politikai Intéző Bizottság részére. MNL OL M-KS 288. f. 5/1078. ő. e.

kulcsfontosságú elemének tekintették a VSZ és a NATO együttes jelenlétét,¹⁷ amelyek közösen képesek szavatolni Európa stabilitását. Egyfajta hibrid megoldásban gondolkodtak, amely lehetővé tette volna a térség országai számára a nyugati politikai és gazdasági rendszer átvételét – a szovjet érdekszféra megtartása mellett.¹⁸

A nyugati integrációs célok elérésében a nyugati partnerek fogadókészsége mellett kiemelkedő jelentőséggel bírt az is, hogy a kormány az átalakulás során intézményi és személyi vonatkozásokban képes-e olyan döntéseket hozni, amelyek erősítik a bizalmat. Az Egyesült Államok számára a térséggel kapcsolatban elsőbbséget élveztek a biztonságpolitikai megfontolások. Üdvözölték az új kormány megalakulását, de rámutattak arra is, hogy a Varsói Szerződésbeli tagság, illetve a személyi folytonosság az állambiztonsági szervekben biztonsági kockázatot jelent, és bizalmi jellegű kérdéseket vet fel. Mindezeket főleg Hossó Andrea, a Magyar Demokrata Fórum amerikai képviselőjét szervező, akkor Washingtonban élő közgazdász¹⁹ jelentéseiből láthatjuk [2., 3. dokumentum]. Hossó egy 1990. októberi interjújában a Magyarország akkori vezető kormánypártja helyzetét a következőképpen írta le: „Azt hiszem, közismert tény, hogy az MDF megítélése, *image*-a rendkívül negatív Amerikában. Ott élve lehetett csak igazán érzékelni, hogy az MDF-ről mennyire hamis, torz kép alakult ki a sajtóban és a kormánykörökben is. Bár gyakran hajlamosak vagyunk ezt könnyedén elintézni, mondván, hogy Amerika messze van, és higgyen, amit akar,

ez nagyon veszélyes felfogás: egyetlen ország sem – Magyarország pedig különösen nem – engedheti meg magának. Az Egyesült Államok befolyása kiterjed Közép-Kelet-Európára is, tehát nekünk nagyon fontos a velük való jó kapcsolat, és nekik is érdekük, hogy reális képet kapjanak az átalakuló magyar társadalomról, és ilyen ismeretek alapján építsenek ki velünk kapcsolatokat.” Az MDF-ről kialakult amerikai képzeteket így idézte fel: „a Fórumot sokan egy nacionalista, antiszemita, a szó rossz értelmében konzervatív, antiliberalis, az európaiságot elutasító vagy meg nem értő, provinciális pártnak tartják”. Azt is világossá tette: a kormányalakító győztes pártot az országgal azonosítják, így az MDF-ről kialakult negatív kép az országra is kivetül.²⁰

¹⁷ Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) helyzetjelentéseit a közép-európai országokról, így Magyarországról e korszakból lásd: Kecskés D. Gusztáv: *Brüsszelből tekintve. Titkos NATO-jelentések az átalakuló Kelet-Európáról, 1988–1991*. Budapest, MTA BTK – RETÖRKI, 2018.

¹⁸ Békés *i. m.* 2019, 356–357. E hibrid megoldásra és egyes politikai erők külpolitikai irányultságának „rugalmasságára” jó példa egy azóta is sokat emlegetett eset. 1990. február 20-án, a Politikatudományi Társaság *Újrakezdődik-e az európai történelem?* című ankétján Horn Gyula külügyminiszter, valamint az MDF-ről Jeszzenszky Géza, az SZDSZ-ről pedig Szabó Miklós vett részt. Az MSZMP KB és a Politikai Intéző Bizottság egykori tagja, ekkor már a Magyar Szocialista Párt képviselőjében annak a véleményének adott hangot, hogy a Varsói Szerződés „fokozatosan átalakuló megszüntetésére” van szükség, akár úgy is, hogy Magyarország „a NATO politikai szervezeteinek tagjává válik”. Szabó Miklós a *Beszélő*-ben értékelve a bejelentést, azt meglepőnek és szenzációsnak nevezte, olyannak, amelyre a résztvevők azonnal nem is tudtak reagálni: „A másik két előadó előre elkészített szövegekkel jelent meg az ankéton. A magyar kormány fantasztikus külpolitikai bejelentését nem sejtették előre, szövegeik nem ebbe a koncepcióba illeszkedtek. Sem az MDF-et képviselő Jeszzenszky Géza, sem e sorok írója nem kísérelte meg, hogy eredeti szövegét félretéve improvizálva reagáljon a miniszter által mondottakra.” Szabó írásában a kisállamok függetlensége, esetleges, Ausztriához hasonló garantált semlegessége mellett érvelt. A biztonsági garanciák kapcsán Kőszeg Ferenc javaslatához csatlakozott: a kisállamok eszerint egymással, a Szovjetunióval, valamint a NATO-tagországokkal is kössenek bilaterális megnemtámadási szerződéseket. In: (t. j.): *Versenyhelyzet a kelet-európai országok között. Pártpolitikuskor vitája a diplomáciáról. Magyar Nemzet*, 1990. 02. 21. 2.; Szabó Miklós: *Improvizáció – a NATO-tag Magyarországról. Az USA is a Varsói Paktum tagja lesz? Beszélő*, 1990. 03. 03. 5–6.

¹⁹ Hossó Andrea: közgazdász, nemzetközi pénzügyi szakértő. 1990 januárjában – az MDF Külügyi Bizottsága megbízásából – Washingtonban létrehozta a párt amerikai képviselőjét. 1994-ig a Pénzügyminisztériumban dolgozott, majd a Standard and Poor's nemzetközi hitelminősítő kutatócsoportjának főmunkatársa volt.

²⁰ Az MDF – Amerikából nézve. *Beszélgetés Hossó Andreával. Hitel*, 1990. 10. 17. 28–29.

Források

1.

Feljegyzés Antall József és Lezsák Sándor számára a szovjet csapatkivonással foglalkozó magyar kormány megbízottnál 1990. április 27-én folyt megbeszélésekről

1. A megbeszélést Annus Antal vezérőrnagy (kormány megbízott) kezdeményezte, azon a hat parlamenti párt 1-1 képviselője volt jelen.

2. Tájékoztatást kaptunk a csapatkivonás állásáról és gondjairól. Eszerint:

– a kivonás eddig a március 10-i kormányközi egyezménynek megfelelő;

– jelentékeny nehézségek, szinte minden részletkérdésre kiterjedő nehézségek vannak a visszaadásra-átadásra kerülő objektumok és anyagok értékelése terén. A szovjet fél kifejezetten törekszik a minél nagyobb anyagi követelés lépésenkénti előállítására, egyúttal menet közbeni (alakulatonkénti) elszámolást szeretne, szemben a kivonás befejezte utáni egyszeri elszámolás elvét képviselő magyar állásponttal;

Für Lajos honvédelmi miniszter és Antall József miniszterelnök az Országgyűlésben. Fotó: RETÖRKI Archívum, Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, Fényképtár, 1. doboz

– a kérdéskör kezelésére a magyar kormány megbízott felhatalmazása és alárendeltsége egyértelműsítését tartja kívánatosnak, egyúttal sürgető szükség mutatkozik egy olyan (néhány tucat fős, különféle szakembereket tömörítő) menedzselő csoport életre hívására, mely a nagyszámú napi teendővel birkózik, fő feladatként, teljes munkaerejével; (egy kisebb tervhivatali csoporttól eltekintve a nem HM állományú szakemberek eddig csak alkalmilag, kis időben, szinte társadalmi munkaként kapcsolódtak be, ez elégtelen!)

– Horn Gyula a napokban levelet intéz Sevardnadzéhez, kérve, hogy a praktikus kérdésekben eljáró (zömmel katonai) szovjet személyek merev hozzáállását próbálják meg (az egyezmény által is tükrözött politikai szándék követelte) rugalmasabb viselkedéssel felváltani szovjet részről.

3. A jelenlévő pártképviselek egyetértettek abban, hogy a szovjet csapatkivonás olyan fontosságú nemzeti cél, amely nem válhat pártpolitikai csata témájává, sőt a parlamenti pártoknak a lojálison túlmenő, kimondottan kooperatív együttműködése kívánatos az ügyel kapcsolatban. Ezt a kooperatív készséget a FKGP, KDNP, MSZP és FIDESZ képviselő alulírott, illetve az MDF felé kimondottan kinyilvánította; az SZDSZ képviselője pedig valószínűnek mondta, hogy pártoló értelmű referálása nyomán részükről is várható lesz.

Egyetértés mutatkozott abban, hogy a pártok közti egyeztetés és megvitatás a kivonással összefüggő olyan elvi kérdésekben szükséges, amelyek – ilyen kommunikáció hiányában – egyébként (nem kívánatos, nyilvánosságra kerülő) parlamenti vitakérdéssé válhatnak (például a határidő megváltozása, vagy az elszámolási kérdések kivonulási határidő-eltolására transzformálódása stb. A szervezési és lebonyolítási feladatok kormányzati munkaként kezelendők, a parlamenti pártok fentebb említett kooperatív támogatásával.

Több-kevesebb határozottsággal mind a hat pártképviseelő indokoltnak fogadta el, hogy a magyar kormány megbízott egyértelműen a miniszterelnök közvetlen alárendeltségében lássa el feladatát a jövőben, hogy a legfontosabb érintett minisztériumokban miniszteri biztosa legyen a kivonással kapcsolatos magyar

tevékenységnek, hogy egy más munkáktól mentesített (többoldalúan is jól képzett) csoporthatár állítandó fel, amely a kivonulás (illetve az elszámolás) végéig a kormánybiztos vezetésével dolgozna. (Annus Antal vezérőrnagy és Karácsony Imre vezérőrnagy /Tervhivatal/²¹ még ma megkezdik a csoportra vonatkozó előterjesztés kidolgozását.)

Egyetértés volt abban is, hogy nem kívánatos a kivonás körüli nehézségek „fűszeres témakénti” kezelése a sajtóban, sem pedig egyes szovjet orgánumok cseppet sem higgadt cikkeinek megválaszolatása, vagy hangütésük átvétele. (A szovjet katonai sajtóban Annus vezérőrnagy elleni kampány van kibontakozóban... – hallottuk.)

4. A kormány megbízott két kérdésben a pártok gyors segítő aktivitását reméli:

a/ A távozó szovjet személyzet mindenféle ingósággal üzletel. Bár még nem történt tettenérés, több jelzés szerint fegyverrel és veszélyes (vegyi) anyagokkal is. A pártok a rendelkezésükre álló utakon mozgósíthatnának a magyar lakosság vásárlókénti fellépése, különösképpen pedig a fiatalok-gyerekek esetleges fegyver-lőszer beszerzései ellen.

b/ A szovjetek megpróbálnak a helyi hatóságokkal és pártvezetőkkel is „megegyezéseket” létrehozni ingatlanrészek és ingó anyagok átadásáról, illetve eladásáról. A pártok határozottan tudassák helyi szervezeteikkel és vezetőikkel, hogy ez nem csak törvénytelen (a szovjet állampolgárok nincsenek feljogosítva rá), de jelentősen árthatnak a „helyi egyezmények” a magyar érdekeknek!

Különös súlyú és sürgős is a debreceni reptér kérdése. Ez az első különösen nagy értékű – és egyben bonyolult jogi státusú – objektum, amelynek kérdései, illetve rendezésük könnyen precedenssé válhatnak. Itt is észlelhető, hogy a szovjetek a kormány megbízott apparátusán kívül a helyi tanáccsal, pártokkal, sőt intézményekkel próbálnak „megegyezni”. Annus vezérőrnagy kéri a pártok segítségét a helyi magyar szervezetek és személyek higgadtságra intésében. A helyiek az ügyekben való részvétel, illetve az informálódás jogát ne tévezzék össze az elintézés kötelességével, legyenek nagyobb bizalommal a kormány megbízott „csapata” iránt, ne helyezték helyi érdeküket a kivonással kapcsolatos nemzeti érdekek elé!

*

Javaslatok:

– tájékozódjunk a kettes pontban említett Horn–Sevardnadze levélről a KÜM-nél;

– lehetőség szerint támogassuk (az ügyvezető kormánytól)²² Annus Antal kormánybiztosi (kormányfő közvetlen alárendelti) pozicionálását, valamint egy alája rendelendő (polgári és katonai szakemberekből álló) magyar „kivonulás-menedzselő” munkacsoport mielőbbi létrehozását.

– a 4. pont szerinti két kérdéskörben nyújtsuk a kért segítséget, mindenekelőtt helyi szervezeteink aktivizálása útján; de megfontolandó, hogy az a/ kérdéskörben nem lenne-e helyes a sajtó (legalábbis a *Magyar Fórum*)²³ igénybevétele.

²¹ Karácsony Imre (1931–2018): mérnök, vezérőrnagy. A Kádár-rendszer idején az Országos Tervhivatal főcsoportfőnöke. A magyar-szovjet tárgyalások idején kormány megbízott-helyettesként tevékenykedett.

²² Az országgyűlési választások első fordulójára 1990. március 25-én, a másodikra április 8-án került sor. A Németh-kormány utóbbi időponttól május 23-áig ügyvezető kormányként funkcionált.

²³ 1989. október 21-én, a Magyar Demokrata Fórum II. Országos Gyűlésére a párt kiadványaként megjelenő politikai hetilap. Főszerkesztője Csurka István volt, a lapot haláláig szerkesztette.

*

A megbeszélésen elhangzottakról részletes beszámolót készíték Raffay Ernő²⁴ számára. Annus vezérőrnagy átadta a szovjet csapatok itteni állomásoztatásával kapcsolatosan több magyar–szovjet megállapodás szövegét, xerox-másolatban, belső használatukat kérve. Ezeket a részletesebb beszámolóhoz mellékelem.

Budapest, 1990. április 27.

Beöthy Mihály²⁵

Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, MDF korai időszakának iratai, 8. d., 47. ó. e.

2.

Hossó Andrea, MDF képviselő USA-ban

Telefon: 703 719-0527

Fax: 202 466-9042 c/o Bridgevest

1990. május 2.

Nyugat-e már az új Magyarország?

A kommunizmus megdőlt, a rendszerváltás megtörtént, mégis egyre sürgetőbbben merül fel a kérdés: Nyugat-e most már Magyarország, és annak tartják-e a külföldi kormányok?

Tapasztalataim megerősítik azt, amit *Csak kormányváltás vagy igazi rendszerváltás?* című, 1990. március 28-i keltezésű faxomban írtam a biztonsági kérdésekről és a változások nyugati megítéléséről. Erről a témáról többször folytattam beszélgetést Charles Thomasszal, a jövőendő amerikai követtel,²⁶ tegnap pedig Tom Robertsonnal, a politikai osztály következő főnökével²⁷ (Tom Lynch²⁸ utódjával), valamint John Concannonnal, a katonai attaséval.²⁹ Kérdéseimre, hogy vajon az új helyzetben mi az, ami biztonsági szempontból még mindig megkülönbözteti Budapestet Londontól vagy Párizstól, a következőket hangsúlyozták:

1. A kormányváltás önmagában még nem biztosíték arra, hogy a Belügyminisztérium, a hírszerzés és általában az állambiztonsági szervezetek átalakultak demokratikus, Nyugat-barát intézményekké. Hiába cserélődik le a legfelsőbb vezetés, amíg a személyi állomány a régi, maguk a szervezetek is a régiek, és ennek megfelelően kell őket kezelni.

²⁴ Raffay Ernő (1948): történész, politikus. 1989 és 1994 között országgyűlési képviselő (MDF), 1990 és 1993 között a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára.

²⁵ Beöthy Mihály: mérnök. 1990 és 1991 között a Honvédelmi Minisztérium helyettes államtitkára.

²⁶ Thomas, Charles H. (1934–1998): amerikai diplomata. 1990 és 1994 között az Egyesült Államok budapesti nagykövete.

²⁷ Robertson, Thomas Bolling (1950): amerikai diplomata. 1990 és 1993 között az Egyesült Államok budapesti nagykövetségének politikai osztályát vezette, 1998 és 2001 között pedig budapesti helyettes misszióvezető volt.

²⁸ Lynch, Tom: amerikai diplomata. A rendszerváltás idején az Egyesült Államok budapesti nagykövetségének első munkatársa.

²⁹ Concannon, John Francis: amerikai ezredes, katonai attasé.

2. Magyarország még mindig tagja a Varsói Szerződésnek, feltehetően még mindig legalábbis félhivatalos kapcsolatban áll a KGB-vel, illetve más Varsói Szerződésbeli tagországok hírszerzésével. Mindaddig, amíg a Varsói Szerződéshez, tehát egy ellenséges katonai szövetséghez tartozunk, nem tekinthetnek bennünket megbízhatónak.³⁰

3. Az új kormány kijelentései és főleg tettei rendkívüli jelentőségűek a kérdés megítélése szempontjából. A Belügyminisztérium és a lakosság viszonyának, a nyugati diplomatákhoz való viszonyának, a Nyugattal való együttműködésnek az alakulása befolyásolhatja az ország külső megítélését.

Ma, Charles Thomas szenátusi meghallgatásán a bizottsági elnök, Biden szenátor³¹ egyik legnyomatékosabb kérdése az volt, vajon Magyarország, illetve az új, MDF vezette kormány ki szándékozik-e lépni a Varsói Szerződésből. Thomas válaszában kifejezte meggyőződését, hogy a magyar nép határozottan ki akar lépni, ez csak idő kérdése.

Most, amikor az ország csatlakozni akar Európához, amikor létfontosságú számunkra, hogy elfogadjanak minket nyugati országnak, és ennek megfelelően segítsenek talpra állni, a Varsói Szerződésből való kilépésünk és a biztonsági kérdésekhez való hozzáállásunk az egyik legfontosabb politikai célunk.

Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, MDF korai időszakának iratai, 17. d., 25. ó. e.

3.

Fax Cover Sheet

To: Magyar Demokrata Fórum, 011 361 156-8522

Címzettek:

Antall József,³² Bíró Zoltán,³³ Csengey Dénes,³⁴ Csoóri Sándor,³⁵ Csurka István,³⁶ Für Lajos,³⁷ Jeszenszky Géza,

³⁰ A Varsói Szerződés megszüntetéséről – amelynek siettetésében a magyar kormánynak fontos szerepe volt – 1991. február 25-én, a szervezet budapesti tanácskozásán állapodtak meg a tagországok. A katonai szervezet hivatalosan április 1-jén, a Politikai Tanácskozási Testület július 1-jén szűnt meg.

³¹ Biden, Joe (1942): amerikai politikus. 1973 és 2009 között az amerikai szenátus képviselője a Demokrata Párt színeiben. 2009 és 2017 között az Egyesült Államok alelnöke, 2021 óta az USA elnöke.

³² Antall József (1932–1993): történész, politikus. 1989 és 1993 között az MDF elnöke, 1990 és 1993 között Magyarország miniszterelnöke.

³³ Bíró Zoltán (1941): irodalomtörténész, politikus. Az MDF alapítója, 1989 márciusa és októbere között a szervezet első, ügyvezető elnöke.

³⁴ Csengey Dénes (1953–1991): író, politikus. Az MDF alapítója, 1990 és 1991 között a párt országgyűlési képviselője.

³⁵ Csoóri Sándor (1930–2016): író, költő. Az MDF alapítója. 1988 és 1993 között a mozgalom, majd párt elnökségi tagja, 1991 és 2000 között a Magyarok Világszövetsége elnöke.

³⁶ Csurka István (1934–2012): író, politikus. Az MDF alapítója. 1988 és 1993 között a mozgalom, majd párt elnökségi tagja, 1991–92-ben alelnöke. 1993-ban kilépett a pártból, megalapítva a Magyar Igazság és Élet Pártját (MIÉP), amelynek haláláig elnöke volt. 1990 és 1994, majd 1998 és 2002 között országgyűlési képviselő. 1989-től a *Magyar Fórum* főszerkesztője, majd szerkesztőbizottságának elnöke.

³⁷ Für Lajos (1930–2013): történész, politikus. Az MDF alapítója, 1988 és 1996 között elnökségi tagja, 1994 és 1996 között a párt elnöke. 1990 és 1994 között honvédelmi miniszter. 1990 és 1998 között országgyűlési képviselő.

Külügyi Bizottság,³⁸ Keresztes Sándor,³⁹ Kiss Gy. Csaba,⁴⁰ Kulin Ferenc,⁴¹ Lezsák Sándor,⁴² Raffay Ernő, Szabad György⁴³

From: Hossó Andrea, MDF képviselő Amerikában

Telefon: (703) 719-0527

Fax: (202) 466-9042 c/o Bridgevest

Cím: 6616 Hiddenite Court Alexandria, VA 22310, USA

DATE: 1990. május 24.

Number of pages including cover sheet:⁴⁴ 4

1990. május 12.

Kilépünk-e a Varsói Szerződésből? Hogyan látják a Vásárhelyi indítványt⁴⁵ Washingtonból...

A State Departmenten⁴⁶ keresztül, a Reuter hírügynökség jelentéséből értesültem még aznap a május 9-i Vásárhelyi indítványról. A Reuter jelentés különös jelentőségét az adja, hogy a State Department és az egész amerikai kormány ebből és más hírügynökségi jelentésekből nyeri első értesüléseit a napi eseményekről, így természetesen a beszámolók hangulata befolyásolja a kialakuló álláspontokat.

A Reuter leírja Vásárhelyi Miklós⁴⁷ javaslatát, hangsúlyozva, hogy ez az 56-os folyamatok és hagyományok egyenes folytatása, ami nagy népszerűsége számíthat a Parlament és a lakosság körében. *Kiemeli azt is, hogy ezzel Magyarország lenne az első VSZ tagállam, amely kezdeményezné a kilépést.* Ezek után beszúrja Antall József kijelentését, miszerint a Fórum, illetve Magyarország tiszteletben tart minden külfölddel kötött szerződést, így megfelel a Varsói Szerződésben vállalt kötelezettségeinek is.

³⁸ Jeszenszky Géza (1941): történész, politikus. 1989–90-ben az MDF Külügyi Bizottságának vezetője, 1990-től elnökségi tagja. 1990 és 1994 között külügyminiszter. 1990 és 1998 között országgyűlési képviselő. 1996-ban a Magyar Demokrata Néppárt (MDNP) alapító tagja, 1998 és 2002 között Magyarország washingtoni nagykövete.

³⁹ Keresztes Sándor (1919–2013): jogász, politikus. A Demokrata Néppárt, majd 1989-ben a Kereszténydemokrata Néppárt alapítója, utóbbinak 1989–90-ben elnöke. 1990-ben országgyűlési képviselő, 1990 és 1994 között Magyarország vatikáni nagykövete.

⁴⁰ Kiss Gy. Csaba (1945): irodalomtörténész, politikus. Az MDF alapítója, 1988 és 1990 között elnökségi tagja.

⁴¹ Kulin Ferenc (1943): irodalomtörténész, politikus. 1989–90-ben; 1993–94-ben, 1994–96-ban az MDF elnökségi tagja és alelnöke. 1990 és 1998 között országgyűlési képviselő. 1996-ban az MDNP alapítója.

⁴² Lezsák Sándor (1949): költő, politikus. Az MDF alapítója, 1988 és 2004 között elnökségi tagja. 1993–94-ben a párt ügyvezető elnöke, 1996 és 1998 között elnöke. 2004-ben kizárták a pártból, azóta a Nemzeti Fórum elnöke. 1994 óta országgyűlési képviselő, 2006 óta az Országgyűlés alelnöke.

⁴³ Szabad György (1924–2015): történész, politikus. 1990 és 1998 között MDF-es, majd MDNP-s országgyűlési képviselő, 1990 és 1994 között az Országgyűlés elnöke.

⁴⁴ Oldalak száma a fedőlappal együtt.

⁴⁵ Vásárhelyi Miklós SZDSZ-es országgyűlési képviselő 1990. május 9-én nyújtott be határozati javaslatot a Ház külügyi bizottságának, amely – hivatkozva az 1956. november 1-jei Nagy Imre-bejelentésre – azt javasolta: az Országgyűlés kérje fel a kormányt, hogy jelentse ki Magyarország Varsói Szerződés-beli tagságának felmondását, és kezdjen tárgyalásokat a Szovjetunióval, illetve a többi tagállammal. A határozati javaslat azt is tartalmazta, hogy Magyarország egyik katonai tömbhöz sem kíván csatlakozni. In: Vásárhelyi Miklós (SZDSZ) napirenden kívüli felszólalása. *Országgyűlési Napló*, 1990. évi tavaszi ülészak. 1990. május 9. 31.

⁴⁶ Az amerikai Külügyminisztérium megnevezése.

⁴⁷ Vásárhelyi Miklós (1917–2001): újságíró, politikus. 1956-ban a Nagy Imre-kormány sajtófőnöke. Tevékenységéért a Nagy Imre-perben öt évre ítélték, 1960-ban szabadult amnesztiával. 1988-ban a Történelmi Igazságtétel Bizottság és a Szabad Demokraták Szövetsége alapító tagja. 1990 és 1994 között a párt országgyűlési képviselője.

Antall József miniszterelnök a kormányprogramot ismertető beszédében is kiállt a Varsói Szerződésből való kilépés mellett. Fotó: Fortepan / Szigetváry Zsolt, 152466-os fotó

A kialakult kép:

A „liberális” SZDSZ 1956 folytatója, ők jelentik a forradalmi hagyományok kontinuitását. Javaslatauk széleskörű támogatást élvez az országban, tehát képviselik az ország nagy részének kívánságát.

Az SZDSZ aktív, kezdeményező politikai erő, amelyik cselekszik, lép, és voltaképpen iramot diktál a kormánypárt MDF-nek.

A konzervatív MDF óvatos, nem mutat határozott szándékot a kilépésre, sőt...

Magyarország lehetne az első tagállam, amelyik kiválik. Ennek jelentősége óriási, amiről bővebben írtam május 6–9. keltezésű jelentésemben (*Megbeszélés John Fox-szal, a Külügyminisztérium Policy Planning osztálya kelet-európai részlegének vezetőjével*). Fontos, hogy lássák, kezdeményezünk, és aktív lépéseket teszünk a múlt felszámolására. Ha mi tesszük ezt elsőként a térségben, az egy előny, plusz a számunkra, amelynek politikai és gazdasági hatása van. Nagyon lényeges, hogy mit mondunk, milyen politikai és gazdasági hatása van. *Nagyon lényeges, hogy mit mondunk, milyen a politikai retorikánk, még akkor is, ha azt nem ugyanolyan ütemben követi cselekvés.*

[Kézzel írva: Sajnos, technikai nehézségek miatt nem tudtam ezt időben elküldeni. A helyzet azóta annyiban módosult, hogy Antall József erre vonatkozó nyilatkozata⁴⁸ nagyon kedvező fogadtatásra talált. 1990. V. 24.]

1990. május 16.

⁴⁸ Antall József május 22-én, a kormányprogram ismertetésekor kitért a Varsói Szerződés kérdésére: „A Varsói Szerződésben való részvételünk ellentétes a nemzet 1956-ban kifejezett és a legutóbbi választásokon is megerősített akaratával. Véleményünk szerint maga a szerződés is szükségtelen. Jogi, katonai és politikai álláspontunk érvényesítése érdekében tárgyalásokba fogunk bocsátkozni a szerződés tagállamaival, figyelembe véve a nemzetközi jogi feltételeket, szomszédaink álláspontját és hadseregünk ütőképessége fenntartásának szükségességét. És itt kell figyelembe vennünk a magyar Országgyűlés erre vonatkozó állásfoglalását is.” Antall József kijelölt miniszterelnök kormányprogramot ismertető beszéde. *Országgyűlési Napló*, 1990. évi tavaszi ülészak. 1990. május 22. [144–161.] 156.

„Szociális piacgazdaság”

Több helyen megjelent olyan nyilatkozat, mely szerint az MDF *szociális piacgazdaságot* akar. Kérdés, hogy mit értünk ez alatt, és milyen hatást érünk el vele.

1. A szociális piacgazdaság homályos fogalom; senki sem tudja pontosan, mit is takar valójában. Mindössze valamiképpen módosítja a „piacgazdaság” fogalmat, és a következtetés általában az, hogy az MDF valamilyen se hús, se hal középutat keres szocializmus és piacgazdaság között. Ezzel el is jutottunk a következő ponthoz.

2. Negatív hatást keltő kifejezés. Az általános közvélemény amúgy is úgy tartja, hogy az MDF lassú, óvatos gazdasági átalakulást akar, az SZDSZ-szel ellentétben nincsen teljesen elkötelezve a szabad piacgazdaság mellett, és még mindig érződik a „harmadik utas” koncepció bizonytalansága.

Egyáltalán nem terjedt el a politikai, gazdasági köztudatban, hogy védőhálót akarunk, hogy a politikai stabilitás érdekében és méltányosságból sem küldhetünk több százezer embert az utcára máról holnapra. Ezt hangoztatnunk kell, de nem úgy, hogy gyengítjük a piacgazdaság fogalmát. A külföldi befektetők, üzletemberek és politikusok is nagyon érzékenyek erre. Egyetlen nyugati ország sem minősíti magát „szociális” piacgazdaságnak, még a svéd sem; mind piacgazdaság, simán és magyarázat nélkül, függetlenül attól, hogy milyen szociális programjai vannak. A szociális védőháló nem módosítja a nyugati gazdaságokat „szociálissá”. A belföldi közvéleményt meg kell nyugtatni, de nem egy olyan kifejezéssel, aminek jelentése tisztázatlan, kifelé pedig káros hatású, mert elbátortalanítja a nyugati gazdasági szakembereket és a nagyon is hiányzó tőkét.

Ehhez kapcsolódva említem meg, hogy május 3-án háromórás megbeszélést folytattam Katherine Chumachenkóval, a Képviselőház és a Szenátus gazdasági vegyesbizottságának kelet-európai és Szovjetunió részlegének felelősével. Katherine első kérdése az volt, hogy igaz-e, amit hallott, miszerint a vesztes SZDSZ a gazdaságilag radikális(abb), piacgazdaságot ösztönző, azonnali átalakulást sürgető párt, míg a Fórum lassú és korántsem radikális gazdaságpolitikát hirdet. Aggodalmait sikerült eloszlatnom, de ez jól mutatja, hogy milyen előítéletekkel kell szembenéznünk. Fontos, hogy helyzetünket ne tegyük még nehezebbé rossz csengésű félmjelzésekkel.

1990. május 22.

Rendszerváltás és kontinuitás

Az amerikai hivatalos körök várakozással figyelik az otthoni fejleményeket, de az az érzésem, hogy csak akkor fogadják el hitelesnek a rendszerváltást, ha a szerkezeti változásokat és programszerű nyilatkozatokat megfelelő fokú személyzeti változások is kísérik. Kapcsolataim révén olyan jelzéseket kaptam, miszerint a személyi állomány kontinuitása, legfőképpen a Belügyminisztériumban, diplomáciában, Hadügyminisztériumban és a biztonsági szervezeteknél, komoly kétségeket támasztana a változások minőségét illetően. Ennek beláthatatlan negatív következményei lehetnek Magyarország nyugati integrálódására, a Nyugattal való együttműködésére számos fontos területen, úgy mint pl. biztonsági kérdések, csúcstechnológia átadása stb. Amennyiben ezekben a kulcsintézményekben megmarad a régi gárda, mértékadó amerikai kormánykörök gyanúperrel élnek az ország Nyugat iránt elkötelezettségét illetően.

A COCOM tárgyalásokkal⁴⁹ kapcsolatban konkrétan tudomásomra jutott, hogy Kőhalmi⁵⁰ személye, amennyiben továbbra is részt vesz ezeken és beosztását megtartja, problémákat fog okozni az új magyar kormánynak, mi több, veszélyeztetni fogja szavahihetőségét. A május 7–9-én tartott washingtoni/ottawai

⁴⁹ 1990 májusában az Egyesült Államok és Magyarország, illetve Kanada és Magyarország között folytatott tárgyalások a nyugati csúcstechnológia magyarországi behozatalának megkönnyítéséről, miután a közép-európai rendszerváltásokkal lehetővé vált a nyugati technológiákra vonatkozó tilalmi listák erőteljes csökkentése.

⁵⁰ Kőhalmi Zsolt (1944): mérnök, diplomata. 1978 és 1982 között a washingtoni nagykövetség tudományos műszaki attaséja, 1989–90-ben a Miniszterelnöki Hivatal és az Információs Hivatal COCOM-különmegbízottja. 1991–92-ben a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának helyettes államtitkára.

tárgyalásokon is meglepő volt, hogy a választások után a kormányalakító MDF beleegyezett abba, hogy egy MSZP delegáció tárgyaljon, saját részéről pedig mindössze csak egy megfigyelőt küldött.⁵¹

Megfigyelőnk véleményét kérdeztem arról, hogy mennyiben érdekli, illetve befolyásolja az amerikai felet tagságunk a Varsói Szerződésben. Válasza az volt, hogy egyáltalán nem. Értesüléseim szerint ez nem egészen így van, csupán arról van szó, hogy Amerika nem kívánja befolyásolni Magyarország döntését a katonai vagy szövetségi hovatartozásról. Tőlünk várják a kezdeményezést és szándékaink világos kinyilvánítását, legalábbis a Nyugat felé.

Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, MDF korai időszakának iratai, 17. d., 21. ó. e.

4.

FELJEGYZÉS az MDF Elnökség részére a szovjet csapatok kivonása tárgyában

Az 1990. VII. 4-i HM-pártok⁵² egyeztetés során a mellékelt előterjesztés-tervezetet vitattuk meg, és a szükségesnek találtuk a pártok helyi szervezetei tájékoztatását és a helyi munkákba segítő bekapcsolódásukat, hogy az önkormányzati választások ne okozzanak az ország számára ez ügyben zavarokat. A legfontosabb szempontok:

1. A szovjet csapatok nálunk állomásozása jogszerűségének felülvizsgálata és ez ügyben politikai döntés meghozatala szükséges. Az alapvető célunk, hogy országos összesítésben a kivonulás végelszámolása nullszaldós legyen! Ennek eléréséhez a csapatok okozta állagrombolási, környezeti... károk mellett figyelembe kell venni az elhurcoltak kártérítését, az '56-ban okozott összes kárt stb.

2. A szovjet parancsnok (Burlakov)⁵³ nehezíti a kivonulást. E mellett itt akarnak maradni tisztán szovjet és szovjet-magyar vegyesvállalatok formájában esetenként stratégiaileg fontos légi és szárazföldi közlekedési bázisokon stb. Ez utóbbi kérdés ezért igen körültekintő kezelést igényel.

3. A felmerült problémáknak a kellő időben nyilvánosságot kell biztosítani. Ezért a HM – ha a szovjet fél nem kooperatív (pl. Kiskunsági Nemzeti Park) – a tájékoztatást egyoldalúan is megteszi.

4. Az objektumok hasznosításának elvi alapjában a mellékelt javaslat szellemében (még pontosítjuk) egyetérttünk. A HM hasznosítási információs szolgálatot nyit.

A hasznosítás tervezésbe és a nullszaldós végcél elérése érdekében a pártok és mozgalmak helyi szervezetei már most kapcsolódjanak be a munkába. Ezt az MDF is szervezze meg és országosan is segítse a munkát.

Budapest, 1990. július 9.

Dr. Ferencz Csaba⁵⁴

országos választmányi tag, megbízott

⁵¹ A legnagyobb kormánypártot Kádár György, az MDF Külügyi Bizottságának tagja képviselte a tárgyalásokon.

⁵² Helyesen: a Honvédelmi Minisztérium és a pártok közötti

⁵³ Burlakov, Matvej (1935): szovjet, orosz tábornok. 1988 és 1990 között a Magyarországon állomásozó Déli Hadseregcsoport alakulatainak vezetője, ő vezette a szovjet csapatkivonás előkészületeit. 1994 és 1995 között orosz védelminiszter-helyettes.

⁵⁴ Ferencz Csaba (1941): űrkutató, villamosmérnök. 1990 és 1993 között a Miniszterelnöki Tanácsadó Testület tagja, nemzetbiztonsági főtanácsadó.

Kormány meghatalmazott

ELŐTERJESZTÉS a Minisztertanács részére (Tervezet)

Tárgy: A szovjet csapatok kivonulása során felszabaduló ingatlanok hasznosítása

Budapest, 1990. július

A Magyar Köztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet Déli Hadseregcsoporthoz teljes és végleges távozása során közel 6000 db épület, építmény átadás-átvételére kerül sor.

Az ingatlanok becsült összértéke meghaladja a 100 milliárd Ft-ot. E nagy számú és értékű nemzeti vagyonunk hasznosítása csak társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt megfelelő módon történhet.

Jelen előterjesztés célja az átvételre kerülő ingatlanok hasznosítására javaslatot tenni és döntést kérni.

*

A szovjet csapatkivonás gazdasági kérdései közül kulcsfontosságú tétel az ingatlanállomány átadás-átvétele során felmerülő kölcsönös pénzügyi követelések mértéke.

Ennek várható összecsúszásáról még becsült adat sincs. A közel 6000 db épület, építmény mintegy 2/3-a a szovjet fél pénzeszközeiből valósult meg, amely a szovjet fél saját értékelése szerint 40-50 milliárd Ft-os kompenzációs igényt támaszt. Ennek, valamint az ezzel szembeállítható magyar követelés – mintegy 2000 db használatba adott épület állagmegóvási munkáinak teljes vagy részbeni elmaradása – számszerűsítésére a felek által elfogadott metodika alapján, a helyszíni bejárások, állapotfelvevételek és ezek feldolgozása után, 1990. június 30-ig folyamatosan kerül sor.

Fel kell hívni a figyelmet, hogy a tényleges helyzet felmérése, értékelése előtt a követelésekkel kapcsolatban bármilyen értékbecslés kockázatos lenne.

Ezt támasztja alá, hogy míg az 1989. évi részleges csapatcsökkentés során visszavett ingatlanoknál az 1,2 milliárd Ft-os magyar követeléssel szemben csupán 0,5 milliárd Ft-os szovjet követelés állt, addig a közel-múltban értékelt objektumoknál a szaldó jelentős szovjet aktívumot mutat.

A pénzügyi mérleg bizonytalansága következtében evidenciaként csak az szögezhető le, hogy a szovjet csapatok kivonása az állami költségvetést nem terhelheti, költségvetési szempontból a nullszaldó elérésére kell törekedni.

Az előzőeknek csak egy olyan, rugalmasan kezelhető „önfenntartó” rendszer felel meg, amely bármilyen szovjet követelés kiegyenlítéséhez szükséges forrás megteremtését lehetővé teszi.

E rendszerben a költségvetési nullszaldó előírásán túl minden, a szovjet pénzügyi követeléshez igazodva, változhat.

Egyéb tényezők, komponensek és feltételek előre történő konkrét meghatározása – így az ingatlanok hasznosítását tekintve is – e rendszerben kezelhetetlen.

Gyakorlatilag a szovjet fél jogos pénzügyi követelése – amely értéke egyelőre nem becsülhető – korlátot szab az épületek, építmények hasznosítási elveinek alkalmazásánál is.

A kormány már korábban a hasznosításra prioritást állapított meg, amelynek figyelembevételével a

következők javasolhatók:

1.) Az ingatlanok közül elsőként a biztonsági szféra szervezetei igényelhetik meg a működésükhöz feltétlenül szükségességeket.

Ez az elsőbbség közösségi célú épületekre, tárolóhelyekre vonatkozik, illetve az ilyen létesítmények közelében lévő lakások közül azokra, amelyeknél egyértelműen megállapítható, hogy a közösségi (védelmi stb.) célú objektumhoz mintegy járulékos beruházásként valósultak meg.

A biztonsági szféránál az ingatlanok hasznosítására kis volumenű igény mutatkozott.

Ennek az igénynek a kielégítésére – a Belügyminisztérium által vezetett tárcaközi bizottság előkészítésében – az illetékes parlamenti bizottság jóváhagyását javasoljuk előírni.

A biztonsági szféra konkrét igényeinek figyelembevételével a kezelői jog térítésmentes átadása – a korábbi kormányhatározatnak megfelelően – továbbra is javasolható. Ez a tétel az ingatlanok várható összértékéhez viszonyítva jelentéktelen.

2.) Az ingatlanok hasznosításánál a másodsorban kedvezményezettek a helyi önkormányzatok.

Lényegében az eddig ismert igénybejelentések, szándékok alapján már látszik, hogy ez az a kör, ahol a legtöbb problémával kell számolni.

Ennek minimalizálására a számba jöhető esetek mindegyikére egzakt megoldást lehetővé tevő szabályok kidolgozása szükséges, melyre a következők javasolhatók:

- minden olyan épület, építmény kezelői joga a helyi önkormányzatot illeti – természetesen térítés nélkül –, amelynek korábban is kezelője volt;
- a helyi önkormányzatok igénye kizárólag a közösségi célú hasznosításnál élvez elsőbbséget (az egyéb hasznosítás feltételei az értékesítés általános feltételeivel egyezők);
- a közösségi hasznosítás esetén a helyi önkormányzat úgy tervezzen, hogy az átvételre kerülő objektumok az állami költségvetésből többletkiadásokat ne indukáljanak;
- a helyi önkormányzat általában térítésmentesen kaphat kezelői jogot a szovjetek által használt, de korábban a magyar fél pénzeszközeiből megvalósított épületekre;
- az épületekre benyújtott jogos szovjet követelésnek megfelelő értékű térítésére – amennyiben erre más lehetőség nincs – a kezelői jogot szerző helyi önkormányzat kötelezhető;
- a lakások (az előzőekben szereplő „járulékos” kategóriába tartozók kivételével) a helyi önkormányzatok részére kerülnek véglegesen átadásra, általában térítés nélkül;
- amennyiben a lakások a szovjet fél pénzeszközeiből létesültek és a magyar fél fizetésre kötelezett, úgy ennek forrását a lakások értékesítésének egy része képezheti (a helyi önkormányzat csak a szovjet követelésnek megfelelő összeget köteles a költségvetésbe befizetni, az értékesítésből befolyó többlet a helyi önkormányzatot illeti);
- a bérlakások elosztása a helyi önkormányzatnál, illetve a biztonsági szféra területileg illetékes szerveinél nyilvántartott lakással nem rendelkező igényjogosultak aránya szerint történhet;
- a lakások értékesítését nyilvánosan meghirdetett versenytárgyalásos rendszerben kell lebonyolítani;

– a közösségi célra igénybevett épület gazdasági hasznosítása esetén – amennyiben erre a kezelői jog átvételét követő 1 éven belül kerül sor – a helyi önkormányzattól a kezelői jogot vissza kell venni, amennyiben erre 1 év után, de 5 éven belül kerül sor, úgy az ebből származó bevétel kétharmada az állami költségvetést illeti.

A helyi önkormányzatok részéről erős igény fogalmazódott meg a gazdasági hasznosításra privilegizált módon. Ez lényegében arra az alapelvre épül, hogy a helyi önkormányzat területén lévő állami tulajdon a helyi önkormányzat tulajdonába száll át a készülő törvény szerint. Így az ingatlanok értékesítésére is – egyes helyeken – a helyi önkormányzatok igénye mutatkozik meg

Kiindulva a legfontosabbnak tartott feltétel, a költségvetési szempontból nullszaldós elszámolásból, ennek a helyi önkormányzati törekvésnek nem lehet engedni, a teljesen logikus érvek ellenére sem.

Sőt a helyi önkormányzatok figyelmét fel kell hívni az igények benyújtásánál a körültekintésre, a mértéktartásra.

A helyi önkormányzatok hasznosításába kerülő ingatlanok esetében a Belügyminisztérium által vezetett tárcaközi bizottság döntés-előkészítési hatáskörrel, míg a kormány meghatalmazott – utólagos miniszterelnöki jóváhagyásra kötelezve – döntési jogkörrel bír.

A prioritási körbe nem tartozó ingatlanok hasznosítására általában versenytárgyalásos formában kerülhet sor.

A nullszaldós elképzeléseink megvalósítása érdekében szükségesnek látszik – egyelőre csak igen tág határok között meghatározható – 10-15-25??? milliárd Ft értékű ingatlan értékesítése. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a lehetséges gazdasági jellegű kompromisszumot, amit a szovjet fél kezdeményez, nevezetesen a szovjet pénzügyi követelés mint vagyonértékű jog kezelésével vegyes vállalatok alakítását. Az így szóba jöhető ingatlanok hasznosítására miniszterelnöki állásfoglalás szükséges.

Igény jelentkezik önálló kincstári vagyon képzésére is.

Természetesen erre is kormányzati megerősítés alapján kerülhetne sor.

*

Az ingatlanhasznosítások lebonyolításának szervezeti keretei kiépültek.

A biztonsági szféra használatába kerülő ingatlanok esetében a Belügyminisztérium által vezetett tárcaközi bizottság döntés-előkészítésével az illetékes parlamenti bizottság jóváhagyása szükséges.

A helyi önkormányzatokhoz kerülő ingatlanoknál a tárcaközi bizottság döntés-előkészítése során döntésre a kormány meghatalmazott illetékes, utólagos miniszterelnöki jóváhagyást kérve.

Az értékesítésre szánt ingatlanoknál a PM Zárolt Állami Vagyont Kezelő és Hasznosító Intézménye – a helyi önkormányzatok bevonásával – nyilvános versenytárgyalást bonyolít le. Ennek eredménye, értékelése után a kormány meghatalmazottat illeti a döntés joga, utólagos miniszterelnöki jóváhagyást kérve.

Az esetleges szovjet–magyar (és harmadik fél) részvételével alakuló vegyesvállalatok, továbbá a kincstári vagyon megítélése – már a kezdeti szakaszban – a kormányfő, illetve a kormány kompetenciája.

Budapest, 1990. július 2.

Annus Antal vezérőrnagy